

## تدریس درس هفت خان رستم ( ادبیات ششم دبستان درس پنجم )

### • شاهنامه ی فردوسی:

شاهنامه اثر حکیم ابوالقاسم فردوسی یکی از بزرگترین حماسه های جهان و شاهکار حماسه ملی ایرانیان است .  
اثری منظوم ( به نظم : شعر ) شامل پنجاه هزار بیت است . و سرودن آن سی سال طول کشیده است .  
این داستان :حماسی ، تاریخی ، اساطیری است .

فردوسی خود در مورد شاهنامه می گوید :

من این نامه فرخ (شاهنامه) گرفتم به فال همه رنج بردم به بسیار سال

### • درس هفت خان رستم



برگرفته از شاهنامه ی فردوسی با تلخیص و باز نویسی  
www.my-dars.ir

قالب اشعار هفت خان مثنوی است

پیام درس :

این درس درباره ی هفت خان رستم و گذشتن از هفت مرحله ی سخت است.

و رستم با ایمان به خداوند و تکیه به او توانست این هفت مرحله ی سخت را پشت سر بگذارد.

هفت خان :

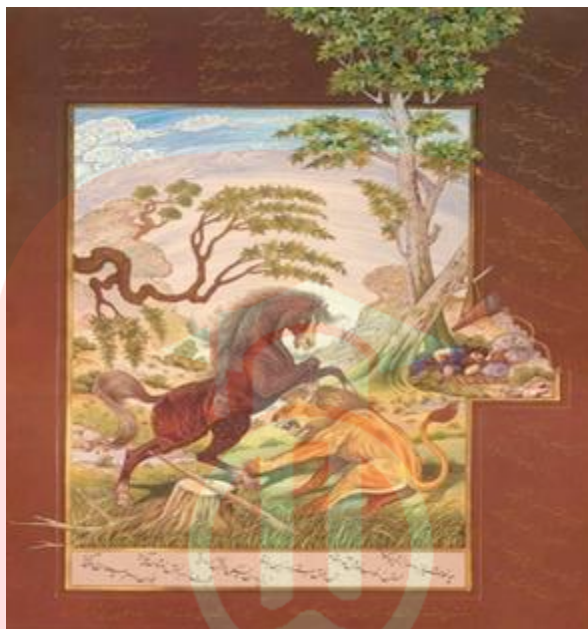
نام هفت مرحله ی دشوار است که رستم پشت سر گذاشته و در تمام مراحل با کمک رخس اسب و فادارش پیروز میشود .

هفت خان : کنایه از مراحل دشوار است .

هفتخوان نام نبردهایی هفتگانه در شاهنامه فردوسی هستند که رستم پسر زال و اسفندیار پسر گشتاسپ آنها را به انجام رسانده‌اند.

هفت‌خوان رستم شامل نبردهایی می‌شود که رستم برای نجات کیکاووس، شاه ایران، که در اسیر دیو سپید بود، انجام داد. در آغاز حکومت کیکاووس، دیوها به فرماندهی دیو سپید به سرزمین مازندران (با استان مازندران اشتباه نشود) حمله کرده و آنجا را تصرف کرده بودند. کیکاووس با سپاهی به سمت آنها می‌رود، اما شکست می‌خورد. دیو سپید چشم‌های کیکاووس و سربازانش را نابینا و آنها را زندانی می‌کند. کیکاووس به طور مخفیانه نامه‌ای به زال، پدر رستم، می‌نویسد و از او می‌خواهد که رستم را به کمک آنها بفرستد. رستم نیز با رخس، به سوی مازندران حرکت می‌کند.

### خان اول ( نبرد رخس با شیر )



پهلوان با شیری قوی پنجه روبرو میشود که به او و اسبش حمله میکند و رخس شیر را از هم می‌درد.

### خان دوم (یافتن چشمه )



رستم بیابانی سخت و راهی دراز را پشت سر می‌گذارد، خسته و تشنه، با جست و جوی فراوان چشمه‌ای می‌یابد. آب می‌نوشد و سرو تن میشود و رخس را تیمار میکند و پس از شکار به خواب میرود و بدین سان خان دوم را به پایان میرساند.

## خان سوم (نبرد رستم با اژدها)



وقتی رستم در خواب است اژدهایی از راه میرسد و از دیدن رستم و اسبش به خشم می آید . رخس سعی میکند . رستم را بیدار کند ، اما هر بار که رستم بیدار می شود اژدها در تاریکی پنهان میشود و به رخس پرخاش میکند . و وقتی دوباره به خواب میرود دوباره اژدها ظاهر می شد و رخس بار سوم چاره دیگری نداشته است و رستم را بیدار می کند :

خروشید و جوشید و برکند خاک  
ز سمش زمین شد همه چاک چاک

معنی بیت :

رخس شیبه کشید و خشمگین شد و به نشانه ی یورش سُم خود را بر زمین کوبید به گونه ای که زمین زیر پایش کنده شد .

این بیت چها جمله است . واژه ی خاک مفعول است . خاک و چاک چاک قافیه است

بزد تیغ و بنداخت از بر ، سرش  
فرو ریخت چون رود ، خون از برش

معنی بیت : رستم سر اژدها را از تنش جدا کرد و خون مانند رود از تن اژدها جاری شد .

سه جمله ، تشبیه ، مبالغه ، سرش : سر او در مصرع اول مفعول ، برش : سینه او

برش و سرش هر دو ترکیب اضافی ، تیغ : مفعول ، بر : متمم

مادی دارس  
گروه آموزشی عصر



## خان چهارم ( کشتن زن جادوگر به دست رستم )



رستم در این خان با جادوگری روبرو می شود ابتدا جادوگر سعی می کند با حيله و فریب رستم و فریب بدهد ولی موفق نمی شود و رستم به حيله ی او پی می برد سرانجام :

بینداخت چون باد ، خم کمند ، سر جادو آورد ناگه به بند

معنی بیت : رستم کمند ( طناب حلقه شده ) را با سرعت به سمت جادوگر انداخت و او را اسیر کرد.

این بیت دو جمله دارد ، خم کمند و سر جادو و ترکیب اضافی و مفعول ، و ناگه قید است

تشبیه و مبالغه دارد ، کمند و بند قافیه ، ردیف ندارد

میانش به خنجر به دو نیم کرد دل جاودان زو پر از بیم کرد

معنی بیت : رستم از کمر جادوگر را به دو نیم کرد و با این کار خود جادوگران دیگر را پر از وحشت کرد.

بیت دو جمله دارد ، میانش و دل جاودان هر دو ترکیب اضافی و هردو مفعول هستند ، دو نیم ترکیب وصفی ،

زو : مخفف از او ، دو نیم و بیم قافیه هستند ، کرد ردیف

خان پنجم ( اسیر کردن اولاد دیو به دست رستم )

در این خان رستم با پهلوانی به نام اولاد روبرو میشود و او را به بند کشیده :

چورستم بدیدش ، برانگیخت اسب بدو تاخت مانند آذر گشسب

معنی بیت : هنگامی که رستم او را دید اسبش را با سرعت به سوی او تازاند.

این بیت سه جمله دارد ، چو در آغاز این بیت ( قید زمان ) ، رستم نهاد ، اسب مفعول ،

بدید / برانگیخت / تاخت هر سه فعل ماضی

سرو گوش بگرفت و یالش دلیر سر از تن ، بکندش به کردار شیر

معنی بیت : رستم شجاعانه سر و گوش و یالش را گرفت و مانند شیر با شجاعت سرش را از تنش جدا کرد .

این بیت دو جمله دارد ، سرو گوش و یالش در مصرع اول و سر در مصرع دوم مفعول است .

بکند و بگرفت هردو فعل ماضی هستند ،

میان واژه های ( سر ) و ( گوش ) و ( یال ) مراعات و نظیر یا تناسب وجود دارد ، دلیر و شیر قافیه

## خان ششم (جنگ رستم با ارژنگ دیو)

رستم به کمک اولاد بر ارژنگ دیو چیره میشود و او را از پای در میاورد .

## خان هفتم (کشتن دیو سفید)



رستم در خان هفتم با بزرگ دیوان یعنی دیو سپید به جنگ می پردازد و او را نیز از بین میبرد و یاران خود را از بند دیوان نجات میدهد .

ز بهر نیایش ، سرو تن بشست یکی پاک جای پرستش بجست

معنی بیت : برای عبادت سر و تن خود را شست و به دنبال جایی پاک و تمیز برای این کار گشت .

این بیت دو جمله دارد ، سرو تن و یکی جای پرستش هر دو مفعول هستند ،

پاک جای ترکیب وصفی مقلوب و اصل آن جای پاک است ، جای پرستش ترکیب اضافی ، بشست و بجست قافیه

از آن پس نهاد از بر خاک ، سر چنین گفت کای داور دادگر !

معنی بیت : سپس سر بر خاک سجده گذاشت و گفت : ای پروردگار عادل ...

موقوفو المعانی :

بیتی که از نظر معنی کامل نباشد و با بیت های بعدی کامل شود ، یا بیت هایی که از نظر معنی به هم وابسته باشند .

بیت سه جمله دارد ،

از آن پس قید است ، واژه ی سر مفعول ، داور منادا ، داور دادگر ترکیب وصفی

زهر بد ، تویی بندگان را پناه تو دادی مرا ، گردی و دستگاه

www.my-dars.ir

معنی بیت :

در برابر هریدی و آسیبی تو برای بندگان پناه هستی و تو هستی که به من زور پهلوانی و شکوه و عظمت دادی .

گردی : پهلوانی شجاعت ، دستگاه : قدرت و توانایی ، عظمت

## قالب :

مثنوی ( به معنی مزدوج و دو گانه ) :

یکی از قالب شعر فارسی است که ، تمامی ابیات آن بر یک وزن هر بیت قافیه جداگانه دارد ، تعداد ابیات نامحدود

محتوا : عاشقانه ، عارفانه ، تعلیمی ، حماسی و پهلوانی و مناسب برای داستان پردازی منظوم

شکل گرافیکی مثنوی:

@ _____	@ _____
# _____	# _____
* _____	* _____

## ارایه های ادبی :

### • اغراق یا مبالغه

هنگامی که شاعر یا نویسنده ، صفتی را در فرد یا پدیده ای را آن چنان برجسته کند ، که در عالم واقع امکان دستیابی به آن صفت در آن حد و اندازه وجود نداشته باشد . آرایه ی اغراق آفریده میشود. البته ادعای غیر ممکن باید به گونه ای باشد که باعث افزایش گیرایی سخن شود شعار گونه و غیر واقعی جلوه نکند.

مثال :

شود کوه چو دریای آب                      اگر بشنود نام افراسیاب

ادعای وجود صفتی در کسی یا چیزی است در حدی که آن ویژگی یا صفت در آن عدم وجود نمی باشد و یا غیر معمولی به نظر می آید .

پس زیبایی اغراق در این است که چیزی غیر ممکن را به نوعی بیان می کند که ممکن به نظر می آید .

مثال : که گفتت برو دست رستم ببند؟                      نبندد مرا دست ، چرخ بلند

اغراق یا مبالغه مناسبترین ترفند ادبی، برای تصویر کردن دنیای حماسی است و شاید به جرات بتوان گفت بهترین مبالغه ها و اغراق را باید در شاهنامه ی فردوسی، جستجو کنیم .

فردوسی خودش، می فرماید :

[www.my-dars.ir](http://www.my-dars.ir)

رستم یلی بود در سیستان

من کردمش رستم دستان

### • کنایه :

سخنی است که دارای دو معنی نزدیک و دور باشد . گوینده آن را چنان به کار برد که ذهن شنونده از معنی نزدیک به معنی دور منتقل شود .

مانند :

قد در دل کسی آب شدن : کنایه از خوشحال شدن / دست شستن از کاری : کنایه از انجام ندادن آن کار

### • تشبیه :

تشبیه یعنی مانند کردن چیزی به چیز دیگر که به جهت داشتن صفتی یا صفاتی با هم مشترک باشند. هر تشبیه چهار رکن یا پایه دارد.

- مشبه: کلمه ای که آن را به کلمه ی دیگر تشبیه میکنیم .
- مشبه به: کلمه ای که کلمه ی دیگر به آن تشبیه میشود.
- ادات تشبیه: کلمه یا واژه هایی هستند که نشان دهنده ی پیوند شباهت می باشند و عبارتند از: مثل، مانند، به سان، نظیر، همچون، همانند، به کردار.....
- وجه شبه: دلیل شباهت یا صفت یا ویژگی مشترک بین مشبه و مشبه به می باشد.

مثال: علی مانند شیر شجاع است.

علی : مشبه      مانند : ادات تشبیه      شیر : مشبه به      شجاع : وجه شبه

نکته:

به ادات تشبیه و وجه شبه ، اجرای فرعی تشبیه می گویند . یعنی قابل حذف می باشد .  
ولی دو رکن مشبه و مشبه به اجرای اصلی می باشند و هیچوقت حذف نمی شود.

نکته : گاهی ادات تشبیه و وجه شبه با هم حذف میشوند و طرف اول و طرف دوم با کسره به هم پیوند داده میشود. اصطلاحاً به این تشبیه ، اضافه تشبیه می گویند.

مانند: درخت علم همیشه بار معرفت می دهد.

در مثال بالا، دو تشبیه به کار رفته است: علم به درخت و معرفت به بار مانند شده است.

